Rahapolitiikka- ja tutkimusosasto

Muistio

Luonnos

Juha Itkonen

30.10.2017

Julkinen

Lausunto Valtioneuvoston tulevaisuuselonteon 1. osasta

Valtioneuvoston tulevaisuuselonteon 1. osa "Kohti jaettua ymmärrystä työn murroksesta" tarkastelee työn muutosta ja pyrkii luomaan tilannekuvan työn tulevaisuudesta noin 20 vuoden aikajänteellä. Selonteko esittää keskeisiä muutoskulkuja ja niihin liittyviä yhteiskuntapoliittisia kysymyksiä.

Selonteossa esitetään varsin kattavasti työn murrokseen liittyviä keskustelunaiheita ja näkökulmia. Selonteon heikkouksina on, että 1) se käyttää lähdekirjallisuutta huolimattomasti, 2) se hyödyntää niukasti historiallista tietoa aiemmista teknologisia murroksista, ja 3) se ei huomioi tilastotietoa työmarkkinoiden nykyrakenteista muutosten mittasuhteiden kartoittamiseksi. Kokonaisuudessaan selonteko on kattava mutta huonosti punnittu.

1 Lähteiden käyttö

Sivulla 9 esitetään, että robotisaatio ja automaatio johtavat työn tulo-osuuden supistumiseen, ja että muutos näkyy jo alustoilla kuten Uber, Amazon ja Wolt. Tämän väitteen tueksi ei ole annettu lähdettä. Esimerkiksi Uber on olemassa olonsa aikana tehnyt runsaasti tappiota. Eli sen osalta pääoman osuus arvonlisäyksestä on peräti negatiivinen ja siten työntekijöiden saamat tulot ovat suuremmat kuin yrityksen tuottama arvonlisäys. Lisäksi on syytä huomata, että Suomessa finanssikriisin jälkeisenä aikana työn osuus tuloista on kasvanut pääoman kustannuksella.

Sivulla 10 esitetään, että "korkeakaan BKT:n kasvu ei enää väistämättä takaa korkeaa työllisyysastetta". Väite on perusteltu viittauksella ILO:n WESO-raporttiin ja Guardian-lehdessä julkaistuun mielipidekirjoitukseen. Kummassakaan ei puhuta työttömyysasteesta. WESO-raportissa esitetään huoli haavoittuvassa työllisyysasemassa olevien määrän kasvusta. Maailmanlaajuisesti haavoittuvassa asemassa työskentelevien osuuden arvioidaan kuitenkin laskevan. Työllisten määrän ennustetaan yhä kasvavan. ILO:n arvioiden mukaan globaalisti työllisten määrä suhteessa yli 15 vuotiaaseen väestöön on pysynyt muuttumattomana 2010-luvulla.[1]

Sivulla 11 esitetään, että "On arvioitu, että maailmanlaajuisesti tarvittaisiin noin neljän prosentin vuotuista kasvua pelkästään työttömien määrän pitä-

[1] http://www.ilo.org/ilostat/

miseksi nykytasollaan". Väite on perusteltu viittauksella Uusi Suomi -blogialustalla julkaistuun kirjoitukseen, jossa väite esitetään ilman minkäänlaisia perusteluja.

2 Historiallinen perspektiivi

Monet selonteossa esitettyjä huolia ja kehityskulkuja työn tulevaisuudesta on esitetty myös aiemmin menneinä vuosikymmeninä ja -satoina. Jo muinaiset kreikkalaiset pohtivat työn häviämistä teknologien kehityksen seurauksena.[2] Tulevaisuuselonteossa olisikin syytä tarkastella, millaisia kehityskulkuja aiemmin on ennakoitu ja perustella huolellisesti, miksi samojen kehityskulkujen uskotaan toteutuvan nyt, vaikka ne ovat aiemmin jääneet toteutumatta.[3]

Työn murrosta ennakoivia kirjoituksia on tehty runsaasti aina teollisen vallankumouksen alusta saakka. Esimerkiksi 1960-luvulla Yhdysvalloissa käyty "kybernaatio"-keskustelu muistuttaa sisällöltään paljon nykyistä digitalisaatiokeskustelua.[4] Kybernaation vallankumouksen eli tietokoneiden ja automaation kehityksen ja yleistymisen uskottiin tuovan uuden aikakauden talouteen ja yhteiskuntaan. Nykykeskustelun keskeiset teemat ja huolet robotteihin, automaatioon ja tekoälyyn liittyen olivat esillä jo tuolloin. Kybernaation sanottiin nostavan tuottavuutta ja luovan radikaalisti uudenlaisia tuotantotapoja ja organisaatiorakenteita. Muutoksen odotettiin olevan niin nopea, että yhteiskunnan olisi vaikea sopeutua siihen. Koneet tekisivät työt ja veisivät tulot, mikä uhkasi ajaa valtaosan väestöstä köyhyyteen ja yhteiskunnan tukien varaan. Pelättiin, että markkinatalouden tulonjakojärjestelmä joutuisi koetukselle ja julkisen sektorin olisi otettava suurempi vastuu tulojensiirrosta.

Työnteon luonne on muuttunut monin tavoin historiassa, mutta tietyn tyyppiset huolet näyttävät toistuvan historiassa siitä huolimatta, että ne ovat toistuvasti osoittautuneet aiheettomiksi. Suomessa työllisten osuus väestöstä on pysynyt viimeisen 150 vuoden ajan melko muuttumattomana, vaikka teknologisen kehityksen ja globalisaation seurauksena elinkeinorakenne on kääntynyt päälaelleen.

---

[2] Aristoteles, Politiikka.
[3] Autor, David H. 2015. "Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation."*Journal of Economic Perspectives*, 29(3): 3-30.
[4] Ks. esim. avoin kirje Yhdysvaltojen presidentille: The Triple Revolution, The Ad Hoc Committee on the Triple Revolution, 1964.

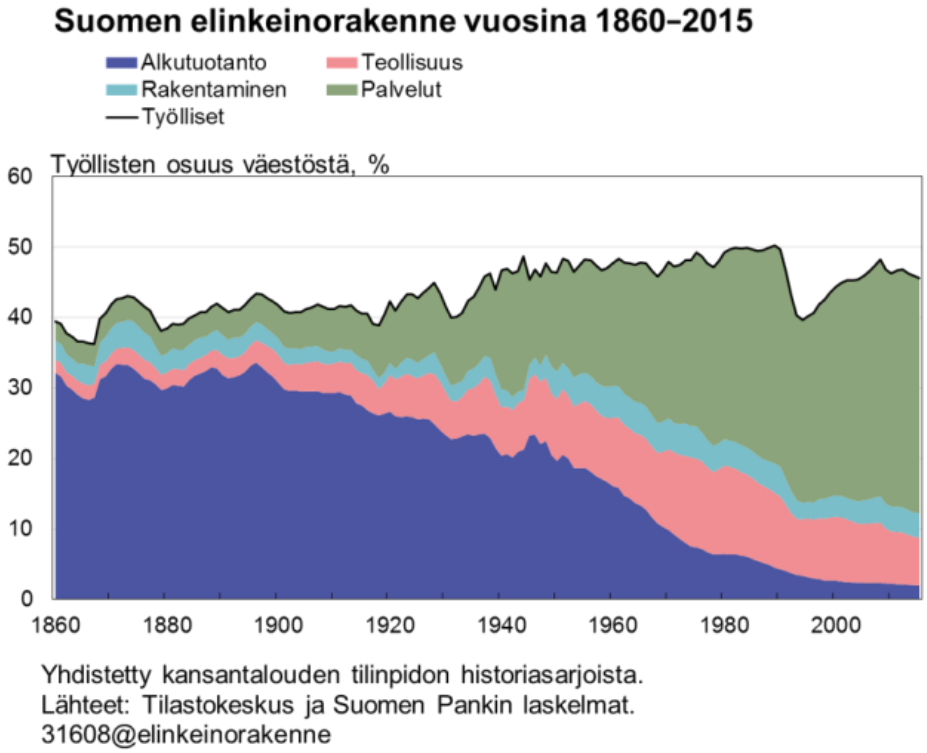

Selonteossa olisi syytä huomioida, että talouskasvun ja työllisyyden välillä vallitseva riippuvuussuhde voi olla hyvin erilainen lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Vaikka suhdannevaihtelut näkyvät työllisyydessä, ei siitä välttämättä seuraa, että talouden kasvutrendin hidastumisesta seuraisi pysyvästi matalampi työllisyysaste. Maiden väliset erot työllisyysasteessa ovat suuria ja niitä selittävät paljolti erot instituutioissa.

Esimerkiksi Japanissa talous on kasvanut viimeisen 25 vuoden aikana keskimäärin vain 0,9 % vuodessa, mutta työikäisen väestön työllisyysaste on samalla ajanjaksolla noussut. Japanissa työllisyysaste oli vuoden 2017 ensimmäisellä neljänneksellä 75,0 %, kun OECD-maissa keskimärin se oli 67,4 %. Vastaavasti OECD-maiden keskimääräinen työllisyysaste on jo finanssikriisiä edeltänyttä huippua korkeammalla tasolla.

Myös epätyypillisten työsuhteiden kasvua on ennakoitu pitkään. Tästä huolimatta suurin työstä tehdään yhä jatkuvassa ja kokoaikaisessa työsuhteessa. Suomessa 63,1 % työllisistä oli vuonna 2016 jatkuvassa ja kokoaikaisessa työsuhteessa, kun vuonna 1997 vastaava luku oli 64,2 %. Vuonna 2008 osuus oli jopa 66,3 %. Selonteossa sivulla 21 todetaankin, että "tämän

hetken tilastoissa säännöllisyyden väheneminen näkyy vain vähän, mutta etätyöt, monipaikkaisuus, itsensä työllistäminen ja osa-aikaisuus lisääntyvät hitaasti mutta varmasti."

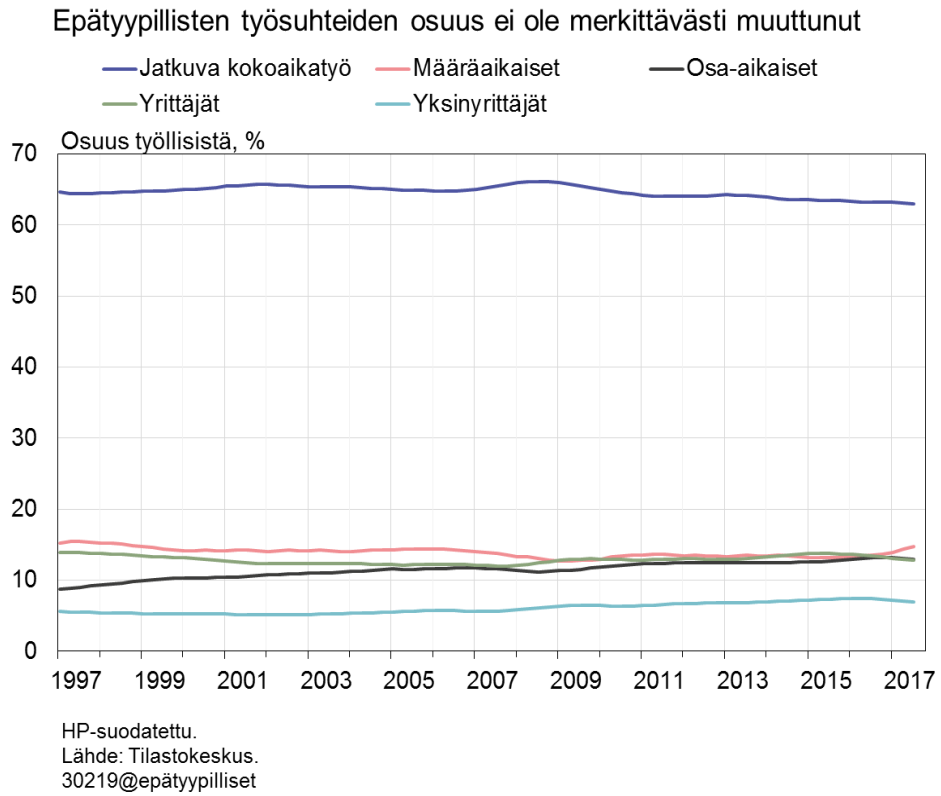

Mikäli jatkuvan kokoaikatyön osuuden kehitykselle estimoidaan lineaarinen regressiomalli ajanjaksolla 1997–2017 ja oletetaan, että osuus kehittyy kuten aiemmin, niin voidaan ennustaa, että seuraavan 20 vuoden aikana jatkuvan kokoaikatyön osuus laskee noin 0,4 prosenttiyksikköä. Vielä kuluvan vuosisadan lopussa 57 % työllisistä työskentelisi jatkuvassa kokoaikatyössä. Selonteossa olisikin perustellumpaa todeta, että tilastojen perusteella epätyypilliset työsuhteet lisääntyvät hyvin, hyvin hitaasti ja että kehitys ei ole kovin varmaa.

3 Tilastotiedon hyödyntäminen

Selonteossa tulisi hyödyntää enemmän tilastotietoja työmarkkinoiden nykyrakenteista, jotta eri muutostrendien kohdentumista ja vaikutusten mittaluokkaa voitaisiin hahmottaa paremmin. Tilastojen valossa monet selonteossa esitetyt kehityskulut näyttävätkin koskevan varsin pientä osaa työllisistä.

Esimerkiksi taulukon 1. luettelo Suomen suurimmista ammattiryhmistä auttaa hahmottamaan eri kehityskulkujen merkitystä koko työvoiman kannalta. Selonteossa todetaan, että "Tulevaisuuden työtä voidaan tehdä virtuaaliavaruudessa, kahviloissa, keittiön pöydän ääressä, julkisissa kulkuvälineissä tai liikkuvissa konttitehtaissa ja edelleen myös toimistoissa sekä tarpeen mukaan missä tahansa..." Lienee ilmeistä, että esimerkiksi lähihoitajan tai siivoojan työtä ei voi ainakaan suuressa määrin tehdä virtuaaliavaruudessa tai kahvilassa. Suuri osa työstä on luonteeltaan sellaista, että se on suoritettavat tietyssä paikassa, ja on perusteltua olettaa, että näin on myös tulevaisuudessa.

Taulukko 1. Suurimmat ammattiryhmät Suomessa (AML 2010, Taso 3), Lähde: Tilastokeskus.

	Osuus työssäkäyvistä
Myyjät ja kauppiaat	5,4 %
Lähihoitajat, muut terveydenhuollon työntekijät ja kodinhoitajat	5,1 %
Koti-, hotelli- ja toimistosiivoojat ym.	3,2 %
Sairaanhoitajat, kätilöt ym.	3,1 %
Myynti- ja ostoagentit	2,4 %
Rakennustyöntekijät ym.	2,4 %
Fysiikan, kemian ja teknisten alojen asiantuntijat	2,4 %
Lastenhoitajat ja koulunkäyntiavustajat	2,3 %
Raskaiden moottoriajoneuvojen kuljettajat	2,1 %
Tekniikan erityisasiantuntijat (pl. sähköteknologia)	2,1 %
Lainopilliset asiantuntijat sekä sosiaalialan ja seurakunnan työntekijät	2,0 %
Peruskoulun alaluokkien opettajat ja lastentarhanopettajat	2,0 %
Koneasentajat ja -korjaajat	1,9 %
Systeemityön erityisasiantuntijat	1,8 %
Ravintola- ja suurtaloustyöntekijät	1,8 %

Tarkastelun konkretisoiminen nykyisen ammattirakenteen avulla voi auttaa myös arvioimaan pohdintojen korkealentoisuutta. Mitä esimerkiksi myyjän kannalta voisi tarkoittaa lause "organisaatiot asetetaan taka-alalle ja merkityksellinen toiminta nostetaan keskipisteeksi"? Myyjien tavoin suuri osa työstä suoritetaan osana jonkinlaista organisaatiota, ja organisaatiot pyrkivät yleensä kannustamaan työntekijöitään korostamalla työn merkityksellisyyttä. Tai miten näkyy toimistosiivoojan työssä, että "organisaatiot ja työn käytännöt liikkuvat pysyvistä hierarkioista kohti väliaikaisia ja mobiileja yhteisöjä". Kuten edellä todettu suurin osa työstä tehdään yhä jatkuvassa kokoaikaisessa työsuhteessa. Työsuhteissa yleensä on jonkinlainen hierarkia, jossa työnjohto vastaa työtehtävien määrittämisestä. Tai miksi kätilön työtä ei "enää kannata hahmottaa työajan tai työnteon paikkojen ja työnantajien kautta"? Valtaosa työstä on yhä luonteeltaan sellaista, että siinä on tietty työaika, työpaikka ja työnantaja.

Näyttäisi siis siltä, että monet selonteon visiot työnteosta seuraavan 20 vuoden aikana koskevat varsin rajallista osaa työssäkäyvistä. Valitettavasti selonteko ei tarjoa lukijalle punnittua käsitystä siitä, missä määrin eri kehityskulut ovat todennäköisiä tai mittaluokaltaan merkittäviä.